

Олена Теліга

**ВІТРАМИ Й СОНЦЕМ
БОГ МІЙ ШЛЯХ НАМІТИВ**

Бібліотечка
Літературного музею Уласа Самчука
в Рівному

Ч и с л о 3

Олена Теліга

*Вітрами й сонцем
Бог мій шлях намітив*
Твори

*Упорядник
Інна Нагорна*

Рівне - 2009

ББК 84 (4 Укр) 6
Т - 313
УДК 821.161.2

*Книжку підготовлено до друку
громадським видавництвом «Азалія»
Рівненської письменницької організації*

Редактор *Євген Шморгун*
Набір *Наталії Гришко*
Технічне оформлення *Наталії Романів*
Відповідальний за випуск *Володимир Лапсюк*

*Видано за сприяння депутата Рівненської обласної ради
Ярослава Євменовича Бараболі, обласної організації
Української Народної Партії (голова - депутат Рівненської
обласної ради Василь Михайлович Червоній)
та обласної організації Народної Партії (голова - народний
депутат України Микола Харитонович Шершун)*

Теліга О. І.

Т - 313. Вітрами й сонцем Бог мій шлях намітив. Твори. - Рівне, 2009. -
72 с.

ISBN 978-966-8883-50-7

*Вміщені в цій книзі поетичні та публіцистичні твори це тільки
частка літературного доробку відомої української письменниці, яка в
роки минулої війни деякий час проживала в Рівному, співпрацюючи з
Уласом Самчуком у редакції ним газети "Волинь".*

ББК 84 (4 Укр) 6

ISBN 978-966-8883-50-7

© Інна Нагорна, упорядкування, 2009
© Видавництво «Азалія», 2009

“ХТОСЬ НЕЗНАНИЙ НАМ ШЛЯХ ПРИЗНАЧИВ...”

...Я мав вечорами завжди гостей, як також на цих днях прибула зі Львова моя найцінніша гостя Олена Теліга.

Ми розпрощалися з нею місяць тому у Львові досить холодно, я мав повні руки роботи, змінилися умови життя, а тому все минуле емігрантське почало швидко забуватися. І несподівано, здається, в середу, 12 вересня, по обіді, секретарка повідомила, що до редакції прибула пані Теліга, яка хоче зі мною бачитися. Негайно виходжу назустріч і бачу розчервонілу, усміхнену, у знайомому сірому костюмі Олену в товаристві Олега Штуля. Кидаємося в обійми, ніби ми не бачилися вічність і зустрілися на іншій планеті.

Розуміється, ця зустріч була для нас особливою, Олена була захоплена, їй подобалася наша редакція і її ділова атмосфера – кабінети, бюрка, машинки, секретарки; і все за працею, все зайняте, черга відвідувачів. Зовсім інакше, ніж було там, у Львові.

Розуміється, нашим гостям було одразу запропоноване місце в редакції, запрошено до мене на вечерю і влаштовано для Олени приміщення у нашому будинку на половині моїх господарів. На вечерю, крім нових гостей, як звичайно, запрошено багатьох членів редакції, було багато розмов, багато сміху і дружби. Олені ця атмосфера дуже сподобалася, вона без перерви забавлялася, наговорила мені компліментів за досягнення і одразу сприятелювалася з Танею Праховою. І було все дуже добре.

Але як тільки ми залишилися самі (останніми днями у мене жив Іван Рогач з Закарпаття, який приїхав зі Львова, але напередодні виїхав на схід), щоб “порозмовляти”, Олена, заку-

*Під цими знімками
із домашнього архіву
Уласа Самчука
письменник написав:*

◀ *«Олена Теліга у потязі
під час нашого мандру
з Кракова до Львова
(між Краковом і Яросла-
вом). 1941 р., 14 липня»*

*«У Ярославі,
перед переходом Сяну,
Олена Теліга
і Улас Самчук
у товаристві приятелів.
15 липня 1941»*

▼
*«У Ярославі, перед переходом Сяну, Олена Теліга
і Улас Самчук у товаристві приятелів. 15 липня 1941»*

тавшись у мій плащ, умостившись вигідно по-турецьки за браком канапи на моєму ліжку, почала тоном інквізитора мене розпикати. Я вже й забув, що існують ті наші різні “бе” і “ме”, моя “політика” зовсім зопортунилась, і, розуміється, для ортодоксальної мосі принципіялістки набралось досить нищівних аргументів, щоб мене доценту знищити. Це були не тільки її особисті жалі, а й жалі всієї партійної лінії, а Олену, як найбільш недоторкану, висунуто для цієї грізної ролі прокурора... І те, і друге, і третє... Чому так мало відмічено в газеті таку подію, як трагічна смерть Сеника й Сціборського у Житомирі, чому я вибрав таку невиразну лінію між “бе” і “ме”, чому я сиджу на двох стільцях, чому так мало співробітничая з “нашими”. Чому, чому і чому... “з вашим авторитетом, вашими успіхами ви могли б робити чуда. Ми ж чули про ваші тріумфи, але, замість використати їх для “нашої справи”, ви проповідуете “згоду в сімействі”, невиразність, компроміси... Це ж революція! Збурити маси! Поставити їх дуба! На вас діє школа чеських швейків, міщанство, шельменківщина...”

Мила, чудова Олена! Коли говорить – затинається. Їй бракує дихання. Сливе дві години слухаю сувору мову мосі Касандри. А коли дійшла до мене черга, я говорив приблизно таке: “ви безперечно маєте рацію, але дозвольте також комусь помилятися. Чого можете вимагати від такого вродженого селяха-гречкосія, як ваш шановний слуга. Мені відома діалектика героїзму – “доба жорстока, як вовчиця”... І Ніцше, і Гітлер, і Сталін... І навіть Ганнібаль... Але що я зроблю, коли в моїй крові так мало того динаміту... Правильно, абсолютно правильно! Моя лінія крива й невиразна, але я абсолютно не буду перечити, коли моє місце посяде хтось із більш покликаних...”

Олену це обурило:

- Це... Це... Це... Це, Влаسه, цинізм! І нахабство!

- Чому аж цинізм? От хочу сказати, що недавно я мусів писати статтю про Гітлера... І підписати її своїм прізвищем.

- А навіщо?

- А тому, що навіщо.

- Переходите на лінію Тичини, Рильського... Пісні про... того бугая...

- І за що тільки люди не вмирали. За озірійського бика, за соціалізм... А тепер ось за расу...

- Хіба це наші справи? Життя вимагає жертв.

- Саме тому.

- Це значить кривити душею.

- Хіба це вперше?

- Це вам не личить.

- А кому личить?

- Мерзотникам... Рабам...

- Ну, що ж... Доба, як вовчиця... Партія веде...

- Партія, партія... До чорта з партією!

- А чи справді?

Хотілося розлитися широкою рікою проповіді про наші вимоги і потреби, але що б це дало. Вона це розуміє по-своєму, вона в ритмі доби, вона має заучені канони, і було б зайве її розчаровувати. Я міг хібащо жартувати. Ми говорили й говорили, весь час контра, часто верталися до того самого і не могли розійтися... Ані зійтися... І я знаю, що я її не переконав, але разом з цим у чомусь переконав. Вона більше любила деяких своїх друзів, ніж мене, але разом з тим більше любила бути зі мною, ніж з іншими. Бо, крім доктринерства, у неї був сильно розвинутий інстинкт порядності і чистоти. І практичності. І коли б я сам не уникав її, як часто зтяжкої, ми були б з нею нерозлучними, вічно сварливими друзями. А так ми були друзями, лише розлучними. Я любив її як цікаву людину, яких у нас так мало, але я не вважав, що з нею можна робити діло на довшу відстань.

І ще одна справа мене турбувала: я боявся за неї на цьому терені. Особливо коли вона буде в Києві. З її прямолінійною вдачею вона туди абсолютно не підходила.

...Саме собою, найближчими, найінтимнішими, найдорожчими і найнезабутнішими моїми друзями цього періоду були Олена Теліга і Таня Прахова. Ця остання – пізніше моя дружина. Обидві різні, а разом чимось між собою споріднені, вони здружилися з першого дня знайомства. Вони багато часу проводили разом в розмовах, дарма що Таня не належить до дуже балакучих. А ми з Оленою, хоч і “різалися в поглядах”, ніколи не розходились остаточно. Нас в’язало щось багато міцніше, ніж погляди, бо хоча і доходило до такого, коли Олена не витримувала, вдаряла енергійно по столу своїм маленьким кулачком, заїкаючись від хвилювання, заявляла, що їй “нога ніколи більше не ступить на цей поріг”, і швидко-швидко виходила геть, але це “не ступить” не тривало довше, як одну ніч або кілька годин, бо вже другого ранку, ми зустрічалися

*Хата Мучинських у Рівному,
де квартирувала Олена Теліга у 1941 році.
Знімок Уласа Самчука*

на нашій спільній веранді з докірливо-кокетливими посмішками, щоб за хвилину сидіти за спільним столом, споживати сніданок і сміятися, так ніби буря вчорашнього вечора ще більше освіжила атмосферу нашої дружби.

Незамінним медіатором між нами була Таня, яка терпляче, спокійно, лише з внутрішнім хвилюванням, безсторонньо вислухувала наші словесні герці, а коли доходило до кризи, бігла за Оленою на її половину, щоб уже по короткому часі звітля доносився їх радісний сміх. Таня постійно пригадує, що вона ніколи в житті не насміялася стільки, як з Оленою. Вони знаходили щось, що їх відводило від пересердя і вертало до доброго настрою, а потім, розуміється, ми знов були “гарні”, пили вино і все було “дуже добре”.

Інколи ми разом відвідували театр Демо-Довгонільського, “Український Драматичний Театр” Рівненського обласного управління мистецтв при вулиці якогось Георга Фукса, колишній “13 дивізії” (щоб вони, такі назви, сказилися), де давали “Мартина Борулю” або співали “ревелерси”, танцювали гопаки, коломийки, чардаші. Звичайно, театр був завжди переповнений, артистів нагороджували бурхливими оплесками, а пізніше у нашій газеті появлялася рецензія Василя Штуля, на яку були дуже вражливі наші театральні таланти.

На цьому тлі ще в гострішому вияві поставала наша заповітна мрія – Київ...

Ольжич бомбардував нас листами, щоб чимскорше там появилися, а ...труднощі... подолати простір між Рівним і Києвом – досить поважні.

Не легші вони і для голови Спілки українських письменників у Києві Олени Теліги. Ольжич повідомив її, що на неї чекає цей обов’язок, вона цим дуже захоплена, але одночасно цілковито пригноблена. Як і чим туди дістатися? Проблема Тантала. Не менше, ніж Олена, рветься до Києва Таня, яка ще в

травні залишила там рідних, дитину і не знає, що там з ними сталося. Але і тут ця сама тантальська справа.

Їх очі, розуміється, вперто звернені на мене, їм здається, що нема таких труднощів, яких би я не міг подолати. Я їм дуже вдячний за таке довір'я, але разом дуже нещасливий, що не можу його виправдати. Як також я не дуже за них певний. Маємо звісти дуже тривожні вісті. Місто підміноване, стероризоване, голодне, без постачання, без опалу, без світла. Весь Хрещатик вилетів у повітря, Софія, Печерська Лавра, міська управа підміновані, залізничний двірець вигорів, інтелігенція вивезена, уряди не функціонують, харчові запаси спалені, від світла до світла суворі поліційні години, по вулицях в темноті бродять зграї советських агентів.

Я не переконаний, чи це відповідне місце для Олени з її ідилічною уявою про Київ. Вона готувалася до нього, як наречена до шлюбу, стільки шилося, перешивалося, примірялося, і все це для Києва. І от вона побачить його у такій макабричній подобі. Це вже не Варшава, не Краків і навіть не Львів. Тут треба ступати обережно, як по тонкому льоду, і мене це по-важно турбує. Знаю, що завзята Олена не розуміє слова обережність, воно не для неї створене, її стихійна щирість й простота можуть бути для неї фатальними, але такі аргументи тепер ніякі аргументи, і годі їх повторювати.

Життя вимагає свого, Київ на досяг руки, і немає сили, яка б нас стримала. Олена знов, як бувало у Львові, повна до мене претензій... Наші розмови натягнуті, вона оминає моє мешкання... Я намагаюся їй допомогти, шукаю можливостей, але їх немає. Побував у штабі верховного командування, але там сказали, що для цивільних людей в'їзд заборонений і ніяких перепусток не дають. Наші "фіят" далі в майстерні... Але Олена не вірить...

- Бо ви не хочете! Так! Ви не хочете! Ви жорстокий! Ви не можете зрозуміти! Ще там, у Львові, ви були проти мене.

Але подумайте бодай про Таню – знаєте ж, що вона там мусить бути... Не кажіть, о, не кажіть! Для всіх можете, лише не для нас.

Перечити їй даремно, і єдине, що мене рятує, - праця. Всі дні і неділі абсолютно заповнені. У неділю, п'ятого жовтня, їду до Дерманя на відкриття там гімназії, наступної неділі до Дубна на відкриття "Просвіти". І так день-щодень.

Нарешті, довідаюся, що вони самі організують від'їзд нелегально, у суботу, 18 жовтня. Хлопці з організації знаходять якийсь транспорт, розуміється, якесь військове авто за кілька пляшок горілки... І в неділю мають від'їхати.

Це був сірий, холодний ранок (осінь прийшла тоді завчасно) і для мене моторошний. Відходять найдорожчі мені люди без прощання. Таня залишила на моєму письмовому столі лишень ці кілька слів з вірша Олени:

Ти відходиш? Що ж, не плачу...

Не сумуй і ти, подорожній.

Хтось незнаний нам шлях призначив,

І спинити його вже не можна.

Олена не залишила нічого.

Рано я мусів бути в редакції, а в полудень на прийнятті Жіночої служби Україні. Там і там багато людей, на прийнятті велика гостина, тости, голосні розмови, але мій настрій преоганій. Не витримав до кінця імпрези і під загальний шум непомітно зник. Іду додому, щоб побути сам з собою, послухати музику, пережити. Залишені Танею вірші врізались у пам'ять і не дають спокою... "що ж... не плачу... - Не сумуй і ти, подорожній". І невже це так? І невже ми тільки подорожні, що ось зустрілися на перехресті доріг, побули разом і розійшлися? Скорше, скорше додому... Я вже не йду, а біжу, починає вечорити, небо завалене хмарами, з заходу дме вітер.

Прибігаю додому і бачу: двері на половині Олени відчинені і звідти чути знайомі голоси. Поривно вбігаю туди і бачу – Олена, Таня, Олег, Віра, Іван Іванович... Кидаємося в обійми, ніби після довгої розлуки.

Вони ще не від'їхали. О, як це гарно, яке радісне відпруження, які всі щасливі. Ні сліду минулих настроїв. Одразу переходимо на мою половину, кличемо Ганну Антонівну, накриваємо стіл, приходять інші друзі... І вечір, як повна чара. Можливо, найкращий з усіх наших вечорів... Ніхто з нас не думав, що він такий вже ніколи не повториться.

Бо другого ранку, в понеділок двадцятого жовтня, вони все таки від'їхали.

Моє мешкання стало жаско порожнім, дарма що біля мене повно людей і життя йде своєю чергою. Я обіцяв скоро приїхати до Києва також, але мої труднощі завеликі.

(Із книги спогадів “На білому коні”)

ПОЕЗІЯ

ПЛОМІННИЙ ДЕНЬ

День прозорий мерехтить, мов пломінь,
І душа моя горить сьогодні.
Хочу жити, аж життя не зломить,
Рватися вгору, чи летіть в безодню.

Хоч людей довкола так багато,
Та ніхто з них кроку не зупинить,
Якщо кинути в рухливий наговп
Найгостріше слово – Україна.

І тому росте, росте прокляття!
Всі пориви запального квітня
Неможливо в дійсність перелляти
На землі байдужо-непривітній.

Хочу крикнути в далечінь безкраю
І когось на допомогу кликати,
Бо душа моя сьогодні грає
І рушає на шляхи великі.

Хай мій клич зірветься у високість
І, мов прапор в сонці, затріпоче,
Хай кружляє, мов невтомний сокіл,
І зриває рідних і охочих!

Все чекаю на гарячий подих, -
Геній людський, чи лише випадок, -
Щоб застигли і покірні води
Забурлили водоспадом.

І коли закрутить непогода
І мене підхопить, мов піщину,
Хай несуть мене бурхливі води
Від пориву до самого чину!

СОННИЙ ДЕНЬ

Безтурботність і світлий спокій...
Сонний день всі думки придушив.
Не шумлять дерева високі,
Теплий мох підбирає кроки
І крім нас – ні душі.

Мрії, спогади – все згоріло...
Легко жить без великих хотінь!
Ніжно ранять промінні стріли,
І зривають весняні крила –
У мережану тінь.

Але там, де берізка-пані
Шаль прозорий нам кинула в дар,
Всі думки колихнулись п'яні,
І пориву зломить не в стані,
Піднялись аж до хмар!

Голос твій затремтів, мов птиця,
Під потоком палаючих слів
Про козацькі степи й станиці,
І про все, що лише присниться
 Не на рідній землі.

Поховалась в зелених травах,
Відкотилася казка проста...
Але кожне із слів яскравих
Обірвалось на душу мляву,
 Ніби весла на став.

Сну нема! Ми б легіли в гори,
В височінь, аж на соняшний шпиль,
Бо під ним всю пекучу змору
Захлисне і напоїть море, -
 Чорне море, мов хміль!

ВІДВІЧНЕ

Н. Лівницькій-Холодній

Тремтить кохання на розквітлих квітах,
В зітханнях вітру і на крилах співу,
В сльозах пекучих, уночі пролитих,
В стрілі образи і в пожежі гніву.

Заходить сонце – і відзвук мелодій,
Які від віку вся земля гуркоче,
Гарячий погляд, мов сміливий злодій,
Нам краде серце поцілунком в очі.

Тисячоліття залишились з-заду.
Та в темні роки панування стали,
Тобі, Кохання, золоту лампаду
Ми схоронили непохитно стали.

Хай не тобі ми віддалися до смерти,
А іншій Пані – Рідній і Єдиній, -
Ніщо не зможе замінить, чи стерти
Твій світлий образ у старій святині.

Душа горить – життя таке іскристе.
Забрати все! Себе віддати всьому!
Твоя ж святиня, мов незмінна пристань,
Нам в диких бурях буде тихим домом,

Минає час, щоб все могло зміниться.
Згубили лицарі колишню шпаду...
Тобі, Кохання, Золота Царице,
Ми заховали вікову лампаду!

РАДІСТЬ

Ой, не знаю, що це за причина –
Переходжу обережно вулицю,
І весь час до мене радість тулиться,
Як безжурний вітрогон хлопчина.

До міського руху ми не звикли,
А хлопчина рветься, як метелиця,
Ніби поле перед нами стелиться,
Ніби зникли авта й мотоцикли.

І сама я на ногах не встою,
Пролітаю між людьми похмурими,
Козачка вдаряю попід мурами –
Бо хлопчина не дає спокою.

* * *

Я руці, що била, - не пробачу –
Не для мене переможний бич!
Знай одно: не каюсь я, не плачу,
Ні зітхань не маю, ні злоби.
Тільки все у гордість замінила,
Що тобою дихало й цвіло,
А її тверда й холодна сила
Придушила тепле джерело.
Але навіть за твою шпіцруту
Стріл загрузих я тобі не шлю,
Бо не вмію замінять в отруту
Відгоріле сонячне – “люблю”.

ЛІТО

Топчуть ноги радісно і струнко
Сонні трави на вузькій межі.
В день такий віддатись поцілункам!
В день такий цілим натхненням жить!
П'яним сонцем тіло налилося,
Тане й гнеться в ньому, мов свіча, -
І тремтить схвильоване колосся,
Прихилившись до мого плеча.
В сотах мозку золотом прозорим

Мед думок розтоплених лежить,
А душа вклоняється просторам
І землі за світлу радість – жить!
І за те, що стільки уст палило
І тягло мене вогнем спокус,
І за те, що замінить не сила –
Ні на що – твоїх єдиних уст!

ПОВОРОТ

Це буде так: в осінній день прозорий
Перейдемо ми на свої дороги.
Тяжке змагання наші душі зоре,
Щоб колосились зерна перемоги.

І те, що мрією було роками,
Все обернеться в дійсність і можливість:
Нам буде сонце кожний куц і камінь
У ці хвилини гострі і щасливі!

Подумать тільки: наші села й люди,
А завтра прийдемо до свого міста!
Захоплять владно зголоднілі груди
Своє повітря, тепле та іскристе.

Та звідкись сум зловіщий вітер вишле,
Щоб кинуть серце у крижаний протяг:
Усе нове... і до старої вишні
Не вийде мати радісно напроти...

Душа з розбігу стане на сторожі,
Щоб обережно, але гостро стежить
Всі інші душі – зимні чи ворожі –
І всі глибокі поміж ними межі.

І часто серце запалає болем,
А щось гаряче аж за горло стисне,
Коли над рідним, тим же самим полем
Зависне інша, незнайома пісня.

Чекає все: і розпач, і образа,
А рідний край нам буде чужиною.
Не треба смутку! Зберемось відразу,
Щоб далі йти дорогою одною.

Заметемо вогнем любови межі.
Перейдемо убрід бурхливі води,
Щоб взяти повно все, що нам належить.
І злитись знову зі своїм народом.

* * *

Сьогодні кожний крок хотів би бути вальсом.
Не студить вітер уст – зігрівся коло них.
І радісно моїм тонким, рухливим пальцям
Торкатись інших рук – і квітів весняних.

Любов – лише тобі. А це її уламки,
Це через край вино! В повітря квіт дерев!

Це щастя, що росте в тісних обіймах рамки
Закритої душі і рамку цю дере!

Щоб зайвину свою розсипати перлисто:
Комусь там дотик рук, комусь гарячий сміх.
Ось так приходять мент, коли тяжке намисто
Перлинами летить до випадкових ніг.

* * *

Моя душа й по темнім трунку
Не хоче слухатись порад,
І знову радісно і струнко
Біжить під вітер і під град.

Щоб, заховавши мудрий досвід
У скринці без ключа і дна,
Знов зустрічати сірий розсвіт
Вогнем отрути чи вина.

Щоб власній вірі непохитній
Палить лампаду в чорну ніч
І йти крізь січні і теплі квітні,
Крізь біль розлук – у радість стріч.

А перехожим на дорогах
Без вороття давать дари,
І діставать нові від Бога,
Коли не вистачить старих.

МУЖЧИНАМ

Не зірвуться слова, гартовані, як криця,
І у руці перо не зміниться на спис.
Бо ми лише жінки. У нас душа - криниця,
З якої ви п'єте: змагайся і кріпись!

І ми їх даємо не у залізнім гимні,
У сріблі ніжних слів, у вірі в вашу міць.
Бо швидко прийде день і у завісі димній
Ви зникнете від нас, мов зграя вільних птиць.

Ще сальви не було, не заревли гармати,
Та ви вже на ногах. І ми в останній раз
Все, що дає життя іскристе і багате,
Мов медоносний сік, збираємо для вас.

Гойдайте ж кличний дзвін! Крешіть вогонь
із кременів!
Ми ж радістю життя вас напоївши вщерть,-
Без металевих слів і без зітхань даремних
По ваших же слідах підемо хоч на смерть!

СУЧАСНИКАМ

“ Не треба слів! Хай буде тільки діло!
Його роби – спокійний і суворий,
Не плутай душу у горінні тіла,
Сховай свій біль. Зломи раптовий порив”.

Але для мене – у святім союзі:
Душа і тіло, щастя з гострим болем.

Мій біль бринить, зате коли сміюся,
То сміх мій рветься джерелом на волю!

Не лічу слів. Даю без міри ніжність.
А може в цьому й є моя сміливість:
Палити серце в хуртовині сніжній,
Купати душу у холодній зливі.

Вітрами й сонцем Бог мій шлях намітив,
Та там, де треба, - я тверда й сувора.
О, краю мій, моїх ясних привітів
Не діставав від мене жодний ворог.

ВЕЧІРНЯ ПІСНЯ

За вікнами день холоне,
У вікнах – перші вогні...
Замкни у моїх долонях
Ненависть свою і гнів!

Зложи на мої коліна
Каміння жорстоких днів
І срібло свого полину
Мені поклади до ніг.

Щоб легке, розкуте серце
Співало, як вільний птах,
Щоб ти, найміцніший, сперся,
Спочив на моїх устах.

А я поцілунком теплим,
М'яким, мов дитячий сміх,

Згашу полум'яне пекло
В очах і думках твоїх.

Та завтра, коли простори
Проріже перша сурма –
В задимлений, чорний морок
Зберу я тебе сама.

Не візьмеш плачу з собою –
Я плакати буду пізніш!
Тобі ж подарую зброю:
Цілунок гострий, як ніж.

Щоб мав ти в залізнім свисті
Для крику і для мовчань –
Уста рішучі, як вистріл,
Тверді, як лезо меча.

ЧОЛОВІКОВІ

Не цвітуть на вікні герані –
Сонний символ спокійних буднів
Ми весь час стоїмо на грані
Невідомих шляхів майбутніх.

І тому, що в своїм полоні
Не тримають нас речі й стіни,
Ні на день в душі не холоне
Молодече бажання чину.

Що нам щастя солодких звичок
У незмінних обіймах дому –

Може завтра вже нас відкличе
Канонада грізного грому.

І напружений погляд хоче
Відшукати у тьмі глибокій
Блискавок фанатичні очі,
А не місяця мрійний спокій.

ЖИТТЯ

Василеві Куриленкові

Зловіщий брязкіт днів, що б'ються на кавалки,
І жах ночей, що затискають плач.
Ти, зраджений життям, яке любив так палко,
Відчуй найглибше, але все пробач.
Здається, падав сніг? Здається, буде свято?
Розквітли квіти? Зараз, чи давно?
О, як байдуже все, коли душа зім'ята,
Сліпа, безкрила – сунеться на дно.
А ти її лови, тримай, тягни нагору!
Греби скоріше і пливи, пливи!
Повір: незнане щось у невідому пору
Тебе зустріне радісним – живи!
Тоді заблісне сніг, зашепотіють квіти
І підповзуть, мов нитка провідна.
Ти приймеш знов життя і так захочеш жити,
Його пізнавши глибоко, до дна.

ЛИСТ

Л. Мосендзові

Ти б дивувався: дощ і пізна ніч,
А в мене світло і вікно наростіж.
І знов думки, і серце у вогні,
І гостра туга у невпиннім зрості.

Твоє життя – холодний світлий став,
Без темних вирів і дзвінких прибоїв
І як мені писать тобі листа
І бути в нім правдивою собою?

Далеко десь горить твоя мета,
В тяжких туманах твій похмурий берег,
А поки – спокій, зимна самота
І сірих днів тобі покірний шерег.

А в мене дні бунтують і кричать,
Підвладні власним, не чужим, законам
І тиснуть в серце вогнену печать,
І значать все не сірим, а червоним.

Бувають дні – безжурні юнаки
Вбігають, в дикім перегоні,
Щоб цілий світ, блискучий і п'янкий,
Стягнути звідкись у мої долоні.

На жовтій квітці декілька краплин –
Ясне вино на золотавім лезі.
І плине в серце найхмельніший плин:
Далекий шум незроджених поезій.

Буває час: палахкотять уста,
Тремтить душі дзвінке роздерте плесо,
Немов хтось кинув здалека листа
І кличе десь – без підпису й адреси

Життя кружляє на вузькій межі
Нових поривів, таємничих ключів
І видаються зайві і чужі
Давно знайомі речі і обличчя.

В осяйну ж мить, коли останком сил
День розливає недопите сонце,
Рудим конем летить за небосхил
Моя душа в червоній амазонці.

І вже тоді сама не розберу:
Чи то мій біль упав кривавим птахом,
Чи захід сонця заливає брук...
Для тебе ж захід – завжди тільки захід!

Чергують ночі – чорні і ясні –
Не від вогню чи темряви безодні,
Лише від блиску спогадів і снів
Усіх урядів і дарів Господніх.

І в павутинні перехресних барв
Я палко мрію до самого рання,
Щоб Бог зіслав мені найбільший дар:
Гарячу смерть – не зимне умирання.

Бо серед співу неспокійних днів,
Повз таємничі і вабливі двері,

Я йду на клич задимлених вогнів –
На наш похмурий і прекрасний берег.

Коли ж зйду на каменистий верх
Крізь темні води й полум'яні межі –
Нехай життя хитнеться й відпливе,
Мов корабель у заграві пожежі.

БЕЗСМЕРТНЕ

Упало світло ліхтарів
На день конаючий і тихий,
Та перед смертю він зустрів
Посмертні свічі дивним сміхом.

І мабуть, кожен з нас відчув
Той сміх, як переможну силу,
Як перенесену свічу
За межі схилю.

І це тому я, мов у сні,
Пішла серединою вулиць
І очі зустрічні, ясні,
Не глянули, а розчахнулись!

Та я минала всі вогні,
Мов світло не своєї брами,
Бо чула: ждане довгі дні
Вже йде з безсмертними дарами.

НЕПОВТОРНЕ СВЯТО

Гарячий день – і враз достигле жито,
І доп'яніють обважнілі грона.
Він ще незнаний, ще не пережитий,
Єдиний день – мого життя корона.

І що це буде – зустріч, чин, екстаза?
Чи дотик смерти на одну хвилину?
Душа дозріє, сповниться відразу
Подвійним смаком – меду і полину.

А дивне серце – п'яне і завзяте
Відчує певність, мов нехибну шпаду.
Мій день єдиний! Неповторне свято!
Найвищий шпиль – і початок до спаду!

ВІРНІСТЬ

Від сонця свят і непогоди буднів,
Щоб не змінилися безцінні фарби,
В твою скарбницю я складаю скарби,
Які дає мені моє полудне.

Скарбницю ту ти залишив безжурно,
А я сховала у глибокий спокій,
Де інших пристрастей рвучкі потоки
Її не змиють у годину бурну.

Приходять люди й золоті пориви
Дають за скарби, що господар кинув, -

Та я не хочу за найвищу ціну
Віддати те, чим володіє Привид.

Так часом хтось у невимовній вірі,
Яку не вбити ні рокам, ні втомі, -
Пильнує квіти у порожнім домі
І сум кімнат самотнім кроком мірять.

Перед вікном шумлять, шумлять тополі
І захід сонця – мов кривава рана,
А на столі розкрита книжка Пана,
Що може не повернеться – ніколи.

БЕЗ НАЗВИ

Д. Д.

Не любов, не примха й не пригода, -
Ще не всьому зватися дано!
Ще не завжди у глибоких водах
Відшукаєш непорушне дно.

І коли твоя душа, воскресла,
Знову мчиться у осяйну путь,
Не питай, чиї натхненні весла
Темний берег вміли відштовхнути.

Не любов, не ніжність і не пристрасть,
Тільки серце – збуджений орел!
Пий же бризки, свіжі та іскристі,
Безіменних, радісних джерел!

ПОДОРОЖНІЙ

*Ти – тільки випадковий подорожній
На запашиім, завітчанім шляху.*

Л. Могилянська

I

Відпочинеш і підеш знову.
Що ж, заходь до мого дому,
Щоб вином моїм рубіновим
Затопити дорожню втому.
Гостре щастя раптовим блиском
Мою душу до дна пропалить:
Не чужий ти, а свій і близький,
Це ж на тебе я так чекала.
В день звичайний розквітне свято,
Мов бузок запашний у січні,
І кохання, легке й крилате,
Я запрагну змінить у вічність.
Ти відходиш вже? Що ж, не плачу.
Не сумуй і ти, подорожній.
Хтось незнаний нам шлях призначив
І покинуть його не можна.
Біль зламаю, а сльози витру.
В зимну ніч, на твої дороги
Тільки сміх мій весняним вітром
Буде бігти – тобі навздогін.

II

Догоряє, попеліс дивне щастя...
Зажурився день – замріяний і млистий,

А думки мої, натхненні та квітчасті,
Опадають вересневим, жовтим листям...
Ось пішов собі звичайний подорожній.
Більш нічого. Навіть плакати не смію.
Тільки в душу, безборонну і порожню,
Сум летить непереможним, чорним змієм.
Прийдуть люди – не чужі, не випадкові, -
Буду жити і сміятися, як досі,
Хоч життя мого весняну, світлу повінь
Надпила, у перший раз, - холодна осінь.

III

Ох, чому ж це серце б'ється молотом,
А уста мої – розквітла китиця?
І чому це полум'ям і золотом
Кожна річ в моїй кімнаті світиться?
Повернувся, хоч тебе й не кликала.
А слідом весна моя заблукана.
І згоряють у вогні великому
Всі закони, що були розлукою.
Знову осінь утікає злякано
Під травневою рясною зливою:
Перший раз сьогодні я заплакала,
Не сміюся, бо така щаслива я.
Залишайся. Щастя вип'ю келихом,
Однаково, чи своє, чи вкрадене.
Буде шлях тобі без мене скелистим,
А життя моє без тебе – зрадою.

ВІДПОВІДЬ

О, так, я знаю, нам не до лиця
З мечем в руках і з блискавками гніву,
Військовим кроком, з поглядом ловця
Йти завзято крізь вогонь і зливу.

Ми ж ваша пристань – тиха і ясна,
Де кораблями – ваші збиті крила...
Не Лев, а Діва наш відвічний знак,
Не гнів, а ніжність наша вічна сила.

Та ледве з ваших ослабілих рук
Сповзає зброя ворогам під ноги,
Спиває ніжність легендарний крук –
Жорстокий демон бою й перемоги.

І рвуться пальці, довгі і стрункі,
Роздерти звички, мов старі котари,
Щоб взяти зброю з вашої руки
І вдарить твердо там, де треба вдарить.

Та тільки меч – блискучий і дзвінкий –
Відчує знову ваш рішучий дотик,
Нам час розгорне звиклі сторінки:
Любов і пристрасть...

Ніжність і турботи.

П'ЯТИЙ ПОВЕРХ (Емігрантське)

Так, завтра зрання та ж незмінна пісня,
Все те ж життя бездомних волоцюг,
І ще твердіше, ще міцніше стисне
Тяжких турбот ржавіючий ланцюг.

Та прийде вечір – завтра, чи позавтра,
Забувши втому, я не буду йти,
Я буду бігти й обминати авта –
На п'ятий поверх, де чекаєш ти.

І невідмінно – березень, чи грудень –
Все те ж питання й відповідь: “ На днях”.
Все та ж потіха: “ Може яюсь буде”,
Все так же в мозок – найгостріший цвях.

Та ось вже ніч. І на руці твій дотик.
Ясніє зір, відпочиває слух –
І так безжурно скинуті турботи,
Як з голови мій чорний капелюх.

І покій наш – це передпокій неба,
І у казки я вірю знов і знов,
Бо в хмарах місяць, мов у піні лебідь,
Перепливає просто у вікно.

Ти знов веселий і юнацьким кроком
Обходиш покій – тут – і знову там.
“ Буенос Айрес”! “Африка”! “Марокко”!
Так легко й дзвінко вимовлять устам!

Палить сонце, дощі, вітри,
У пісках поринає крок,
Серед ночі зловіщий крик
Залітає до нас в шатро.

“Відпливаймо”! – Беру весло!!
“Небезпека”? – Не зложу рук!
Все разом – і добро, і зло,
Все удвох – і пісок, і брук!

А завтра зрання та ж незмінна пісня,
Все так же набік чорний капелюх
І аж до ночі не спаде, не звисне
Тяжких турбот ржавіючий ланцюг.

ЧУЖА ВЕСНА

Десь цілком недалеко засліплює світло,
Десь ридають трамваї і мучаться авта,
Але тут, в синіх сутінках, тиша завітла,
А за сонними вікнами блимає нафта.

Я піду, як звичайно, порожнім провулком,
Бо мене обійматиме вітер весняний,
Мої кроки і серце застукують гулко
І тебе я спіткаю, як завжди, незнаний.

Ти не з мого запеклого, тьмяного краю,
І тобі не розплутать заплутані межі –

Тільки подмухів теплих розбещена згряя
Все б хотіла спалить у весняній пожежі!

Та потім, серед ночі, в маленькій кімнаті
Може мріяти будеш про радісну близькість.
Тільки я мушу твердо безжалісно знати,
Що не зродиться полум'я з вогнених блисків.

* * *

Розцвітають кущі ясмину –
Грає сонце в височині.
Чи зустріну, чи не зустріну?
Чи побачу тебе, чи ні?

І куди б скерувати кроки,
Щоб тебе я могла знайти?
Тільки бачу – іде високий,
Придивляюсь, чи то ж не ти,

І не вітряно, і не хмарно –
Все заповнить весняний сміх!
Цілий день я проброджу марно,
Не зустрівши очей твоїх.

Та зате серед ночі, любий,
В весняному мойому сні
Поцілуєш мої ти губи
І щось тихо шепнеш мені...

ТАНГО

І знов з'єднались в одну оману -
О, дивне танго, - і сум, і пристрасть.
Пливу на хвилях твого туману,
Згубила керму, спалила пристань!

І б'ється серце, і гнеться тіло
В твоїм повільнім і п'янім вирі -
Блакитне сонце мені світило,
А буде чорне, а може й сіре...

Чекає прірва на кожнім схилі -
Та сум і пристрасть манять так п'яно
Пливти все далі, віддавшись хвилі,
Зрадливе танго, твого туману.

Та завтра, вранці, під перший промінь,
Мені не пристрасть туманна сниться -
Зоріє ясно в чаду і втомі,
О, світла ніжність, твоя криниця.

КОЗАЧОК

Кожний крок - сліпуча блискавиця,
А душа - польовий буйний вітер.
Розгортаються уста і лица
Неспокійним пурпуровим квітом.

Не піймаєш! Я - вогонь, я - вихор,
А вони спиняться не звикли!

Але раптом усміхнуся тихо
І в очах моїх заграє виклик.

А душа, розбещеністю п'яна,
Виш'є туги золоту отруту.
О, злови мене, злови, коханий,
Я так хочу біля тебе бути!

Бачиш – стіни зникли, мов примари!
Трави лізуть нам під закаблуки, -
А над нами рожевіють хмари!
Перед нами зеленіють луки!

Тільки зловиш, - радісно і в'юнка
Закручу тебе звияжним рухом,
А з оркестри бризне поцілунків
Весняна, бурхлива завірюха!

СОНЯШНИЙ СПОГАД

Василеві К(уриленкові)

I

Мій чорний день хитнувся і розтанув,
Гарячим сонцем спалений згори.
Це знову ти, ніколи не коханий
І завжди близький, спогадом гориш.

Ось я вдихнула чудодійний розчин
Ясного сміху, променистих слів,
І знов вернула на поля і площі
Своїх давно перейдених шляхів...

Де не було примар на виднокрузі,
Де на терезах вірної ваги,
Так, як тепер, моїх непевних друзів
Не відтягали – певні вороги.

II

День липневий жовто-червоний,
І дзвінкий, мов веселий рій!
Чи ж не молодість наша дзвоном
Розліталась від наших мрій?

У воді швидкі перегони,
Відпочинок на межах піль.
Чи ж не молодість наша дзвоном
Ударяла у срібло хвиль?

І від сонця цілком бронзові,
Заблукавши в зелену тінь,
Ми звірялись собі в любові...
До героїв і до богинь.

III

Де ж ти смієшся, думаєш і ходиш
З незмінним сяйвом в соняшних очах?
Мій любий хлопче, знов нагрілись води
І спіє липень в теплих овочах!

* * *

Ніч була розбурхана і тьмяна,
Вітер грав і рвав напнуті струни.
Я пила самотно, аж до рана.
Темну розпач – найгіркіший трунок!

А над ранком, зором помертвілим,
Розгорнувши спопелілий морок –
Віднайшла я непоправний вилом
На землі, на небі і в просторах.

Та в душі, як день слабий і сірий,
Прокидалась втіха блідолиця,
Щоб навчать мене нової віри:
У житті нічому не молитися.

ЧОРНА ПЛОЩА

I

Це ввижається в ніч, ледве змучена пам'ять
Божевільних думок від вогню не хоронить,
І вони закипають, іскряться снопами,
Щоб пізніше застигнути сріблом на скронях.
Тільки вранці, як вітер полоще
Звислі руки дерев і пропалені чола, -
Я лишаю її, чорну, стиснуту площу,
І виходжу у світ – з синім небом довкола.

II

Сірий натовп, похмурий натовп,
І не очі, а темна муть.
Хтось зігнувся – камінь підняти,
Хтось зірвався – мене штовхнути.
А один сковзнув по асфальті
І в лице мені засвистав.
Вчора він цілував мої пальці,
А хотів цілувати уста.
Сміх жіночий злорадо тріснув
І у горлі здушив мій клич.
Як же душно і як же ж тісно
В олив'яних кліщах облич!
Підгинаються, в'язнуть ноги...
Очі п'ють безпросвітну тьму...
Мить одна – і безсилий стогін
Розколише застиглу муть.

III

Мужні пальці торкнуться рук,
Хиже серце забилося поруч.
Знову тіло – напрутий лук,
Гостра радість – стрілою вгору.
Відсахнулась на мить юрба,
Покотилося по ній потоком:
Не чіпати лише раба,
А такого – цілити в око!
На чолі твоїм темний знак,
Кров червона тече струмками,

Та тапер я за двох міцна
І за двох піднімаю камінь.
Не загинеш! За муром день
Ллється з неба вином гарячим
І життя не стоїть, а йде
З гострим сміхом і гострим плачем.
Олив'яне лице юрби
Згине в сонці і блискавицях –
Тільки вітер нас буде бить,
По звитяжних, щасливих лицях!

* * *

Махнуть рукою! Розіллять вино!
Хай крикне хтось – хай буде завірюха, -
Ах, як я хочу віднайти вікно
У сірім мурі одностайних рухів!

А в тім вікні нехай замерехтить
Чиєсь обличчя – вперте і сміливе,
Щоб знов життя – надовго чи на мить –
Розколихалось хвилею припливу.

Щоб погляд чийсь, мов трунок дорогий,
Переплеснувся найсвітлішим плином,
Де очі інших, очі ворогів
Не домішали яду, чи полину.

І в душній залі буде знов рости
Така дитинна й божевільна мрія:
Що задля мене хтось зуміє йти
Крізь всі зневаги – так, як я умію!

НАПЕРЕДОДНІ

Олегові III.

I

Коли приходиш ніжний і шумкий,
І дзвоном слів перетинаєш спокій,
Мені здається – весняних потоків
Пливуть бурхливі і ясні струмки.

Тоді вдаряють спінені думки
У таємничість непочатих років,
Куди пірве твої юнацькі кроки
Далекий шлях – тривожний і стрімкий.

І як радісно тримать мої долоні
У цій кімнаті. Де в низькім поклоні
Схилились айстри на овальний стіл.

Та все ж життя – це обрії далекі,
Це літаків непогамовний клекіт,
І у руках скажений скоростріл.

II

Не раз кажу: змагайся і шукай!
Вдивляйся в очі пристрастей і зречень!
І знаю я: в один затихлий вечір
До інших брам сягне твоя рука.

Щось захлисне, мов повинна ріка,
Моє лице і всі знайомі речі,

Бо щастя вихром упаде не плечі
Й закрутить дні, мов крила вітряка.

Та ледве прийде кликане і ждане,
Ти кинеш все, щоб на гучні майдани
Піти услід за тисячами ніг..

І раптом пам'ять, мов натхненний майстер,
Вогнем змалює золотавість айстер,
Овальний стіл і мій веселий сміх.

* * *

Усе – лише не це! Не ці спокійні дні,
Де всі слова у барвах однакових,
Думки, мов нероздмухані вогні,
Бажання – в запорошених оковах,

Якогось вітру, сміху чи злоби!
Щоб рвались душі крізь іржаві ґрати,
Щоб крикнув хтось: ненавидь і люби –
І варто буде жити чи вмирати!

Не бійся днів заплутаних вузлом,
Ночей безсонних, очманілих ранків.
Хай ріже час лице добром і злом!
Хай палять серце найдрібніші ранки!

Ти в тінь не йди. Тривай в пекучій грі.
В сліпуче сяйво не лякайся дивиться –
Лише по спеці гряде жданий грім
І з хмар сковзне – багнетом – блискавиця.

П'ЯТНАДЦЯТА ОСІНЬ

Ростиславові Д.

Чи ця вечірня непрозора синь,
Далекий дим, чи вогник папіроси,
Чи черевики мокрі від роси –
Щось нагадало неповторну осінь.

Похмурий ліс у вересневім сні.
Зітхає тяжко. Мов вогнисті птиці,
Над ним літають зорі навісні,
А він галуззям хоче відхреститися.
Тріщить багаття. Полум'ям їдким.
Заслало очі. Чи мене хтось кличе?
Не бачу. Раптом...де я? Перед ким?
Чиє це в іскрах і вогні обличчя?
І хто ж це, хто, що у собі з'єднав
Всю мужність світу? І невже ж не злочин
Таємну міць, хмільнішу від вина,
Мені війнути на уста і очі?
І чула я: мої дитячі дні
Тікають швидко, як малі ягнята.
Злітають в діл, ховаються на дні,
А я не хочу бігти й доганяти!
Немов рослина в сонячнім вікні,
Яка неждано вигнулась стрільчато,
Я відчувала стрункість власних ніг
І гнучкість рук, що хочуть взяти щастя.

Незнана радість і незнаний сум,
Не розплиснувшись, - колихнули повінь.
Не буря ще – її далекий шум,
Ще не любов – передчуття любові.
Там, за лісами, неспокійно спить,
В боях ранений, мій трагічний Київ,
Та біля мене не лише блакить –
Сліпуче сяйво розхиляє вії.
Здавалось все: і ліс, і я сама,
І це багаття в заграву злилося.
Ти мала димний і сосновий смак,
Моя п'ятнадцята прекрасна осінь!

* * *

Гострі очі розкриті в морок,
Б'є годинник: чотири, п'ять...
Моє серце в гарячих зморах,
Я й сьогодні не можу спати.

Але завтра спокійно встану,
Так, як завжди, без жодних змін,
І в життя, як в безжурний танок,
Увійду до нічних годин.

Придушу свій невпинний спогад.
Буду радість давати й сміх.
Тільки тим дана перемога,
Хто й у болі сміється зміг!

1933-1939

Д. Д.

Наближається спогадів повінь...

В. Сосюра

Незнаний нам початок і кінець,
Не розуміємо таємну міру,
Коли життя сплітає у вінець
В незнаній черзі віру і зневіру.

На світлий день спадає чорна тінь
Зловіщих хмар, мов жалобний серпанок,
А зимну ніч, безсилу від тремтінь,
Бере в обійми полум'яний ранок.

Залізну силу, що не має меж,
Дихання Бога в сльози перетопить
І скрутить бич безжалісних пожеж
З маленьких іскор, схованих у попіл.

* * *

Так кроки – нами зв'язані навік
У Божих меж – назавжди розминулись.
Без теплих слів, без дрогонення повік,
Ми попрощались десь на розі вулиць.

Але, буває, крізь вогонь межі
Минулі дні вертаються, як спогад.
Ми завтра знов не будемо чужі,
Цей світлий дар приймаючи від Бога.

ЗАСУДЖЕНИМ

Біласові й Данилишинові

Як ми можемо жити, сміятись і дихать?
Як могли ми чекати – не битись, а спать
В ніч, коли у в'язниці спокійно і тихо
Ви збиралися вмерти – у шість двадцять п'ять.

І коли приволікся заплаканий ранок,
Вас покликала смерть у похмурій імлі –
А тепер наші душі і топчуть, і ранять
Ваші кроки останні по зимній землі.

А тепер в кожному серці пожежу пригаслу
Розпалили ви знову – спаливши життя.
І мов гимн урочистий, мов визвольне гасло,
Є для нас двох імен нерозривне злиття.

Над могилою вашою тиша і спокій,
Та по рідному краю – зловіщі вогні.
І піти по слідах ваших скошених кроків
Рвучко тягнуться сотні окрилених ніг.

ПУБЛІЦИСТИКА

ПЕРЕД БРАМОЮ СТОЛИЦІ

Київ у 1921-1922 р. жив своїм особливим подвійним життям. Вдень були лише вулиці, засмічені соняшним насінням і папірцями, і обдерті люди у фантастичних одягах з порт'єр і мішків, забігані, змучені щоденними турботами про кавалок хліба, про дрова, про якесь самодільне взуття на свої втомлені й промерзлі ноги. І над цим всім, як символ тих метушливих змагань за кавалок хліба, царював величезний жидівський базар, Мекка, до якої щоденно стягалися тисячі українців, щоб продати й виміняти свої останні речі.

Та ввечері, коли сонце заходило далеко за київську політехніку і Брест-Литовське шосе, коли стихав базарний гамір і потомлені люди з мішками трісок чи картоплі на спині доплентувалися до своїх «уплотнених мешкань» - починалося інше життя, життя блискучої фантазії і незламної віри.

Вимішуючи кашу у казані на маленькій буржуйці, що з економії заміняла всім великі кухонні печі, приглушеним голосом, щоб не почувли в сусідній кімнаті непевні люди, українці тодішнього Києва з болем згадували про нові жертви большевицького терору й кляли з ненавистю його творців. Але після всього цього завжди підтримували себе взаємно одним незмінним реченням : почекайте, швидко цьому прийде кінець, за два тижні повернуть наші, а тоді...

В цьому «тоді» було все: жовто-блакитні прапори на мурах Києва, вільне слово, нормальне життя, зустріч зі своїми.

Та тижні минали і з них виростали місяці, роки, десятиліття. Між розірваними частинами українського народу позначувалися все глибше і глибше межі. Хінським муром відділили большевики українців від братів із Заходу. І за цим муром у страшному терорі забива-

лася віра навіть тих, що пережили колись щасливі роки відродження.

А настирлива большевицька пропаганда будувала нову душу покоління, що вже виростало за тих два десятиліття. Виростало й жило під чужим ворожим доглядом. У новому штучному світі, де не було місця на таке поняття для українця, як батьківщина, вже бабським забобоном та пережитим сантиментом вважалося почуття національної нерозривної спільноти.

Але тут, по цьому боці Збруча, друга частина українського народу, вільна від большевицької пропаганди, не відчувала ніколи жодних меж. Українці на західних землях і тисячі емігрантів, розсіяних по цілому світі, весь час без перерви мали звернені свої очі і своє серце на Київ.

Довгі десятиліття не могли вбити в них туги за батьківщиною й усі столиці світа не могли викреслити з пам'яті прекрасного золотoverшого Києва, навіть такого пошарпаного, покаліченого, яким він лишився в їх пам'яті за його тяжких бурхливих років.

Тут по цьому боці Збруча всі українці жадібно слідкували за тим, що робилося на далеких східних землях. Кожний удар по наших братах там, був нашим ударом, кожний біль, був нашим болем. Лише тут у атмосфері, не затрутії большевицькою пропагандою, виростала не байдужість, а пекуча потреба злиття знов зі своїм народом. Ці десятиліття тут, по цей бік Збруча, були лише підготовкою до вступу на шлях, який веде до Києва. Кожний дім, кожне місто були для нас лише тимчасовою стацією на дорозі до своєї столиці. І перший же дзвін, що сигналізував можливість вступу на цей шлях, зібрав на нього тисячі українців з усіх наших земель, з цілого світу.

Сьогодні дістаємо відомість, на яку так довго чекали. Київ взятий. Київ звільнений від большевицького терору й нарешті ми, що так довго чекали, можемо йти до своєї столиці. І ми зближаємося до неї. Не білими кіньми, не тріумфальним походом, а пішки, возами, тягаровими автами, хто чим може, - але з одним великим незламним бажанням: віднайти знову у своїй столиці спільну душу і спільне серце цілого українського народу.

*«Волинь»,
21 вересня 1941 р.*

РОЗСИПАЮТЬСЯ МУРИ

Кілька літ тому, коли в кіно йшов якийсь фільм, повний боротьби, героїзму і катастроф, нервові люди жахалися й здригалися, а юнаки з захопленням дивилися на нього, як на цікаву, але неправдоподібну байку. А на екрані люди змагалися. Йшли вперед, здобували міста, рятували в братерській самопожертві своїх товаришів та йшли на смерть в ім'я своєї найбільшої любові, любові до батьківщини.

Та ось кінчався фільм, запалювалося світло і сотні глядачів розходилися по своїх затишних домах, з усмішкою згадуючи хвилювання і запевняючи себе та інших, що все було неправдоподібним, що катастрофи і героїство – все це було лише фантазією режисера, правдиве ж життя – просте та спокійне і просто та спокійно треба його пережити.

Але прийшов час і перед нашими очима закрутився фільм, якого не вгадала б уява найбільш сміливого режисера. Дороги, по яких донедавна помалу ще проходили повільні пішоходи, або довгими годинами їхали з одного містечка до другого сонні вози, задудніли, загомоніли новим, твердим і переможним життям, - життям боротьби й наступу.

Мов несамовиті постаті, живцем видрані з якоїсь фантастичної повісти, по наших шосах летять люди в одностроях, божевільними мотоциклами і крилатими автами. Казковими довжелезними драконами тягнуться сірі тягарові колони і грізними мітичними потворами наступають тяжкі танки. Наступають, щоб підбити і знищити ворожий собі світ, що на наших очах хитається і падає так, як падали не раз тяжкі мури під час фільмової катастрофи, на яку дивилися сотні глядачів з запертим віддихом і нетерплячим питанням: чим все це кінчиться?

З яким же глибоким хвилюванням ми всі, українці дивимося тепер на велику дію, що розгортається перед нашими очима, коли розсипається світ – світ ворожий і нам. Хоча й не від наших рук, але все ж валиться нарешті та ненависна для нас будова, яка довгі роки непроломним муром ділила українців СРСР від усіх інших

братів зі Заходу, від цілого світу і від справжнього розуміння подій у світі.

Але, обсервуючи цю велику дію, ми, українці, не сміємо лишатися лише пасивними глядачами, які спокійно, коли схочуть, розходяться по своїх домах, лише час від часу приглядаючись до бурхливих змагань, в яких беруть участь інші. Ні, ми мусимо бути активними учасниками в неменш великих змаганнях, змаганнях до відродження і віднайдення всього того, що довгі десятиліття гнітив в нашому народі той злочинний світ, який нарешті валиться.

Ми всі мусимо великими, спільними зусиллями нищити ту їдку отруту, що хотіла випалити в душах українців зі східних земель кожне найдрібніше почуття, з якого складається велика національна свідомість, національна гідність, національна окремішність, а передовсім – почуття нерозривної національної спільноти.

Допомога до віднайдення цих почувань – таке завдання, що мусить бути тепер найважливішим для всіх українців західних земель, які могли в ліпших умовах формувати свій національний світогляд, і тих українців зі Сходу, що мали змогу пізнати інший, справжній український світ, який москалі-більшевики так немилосердно старалися знищити, щоб на його руїні творити свій, нам ворожий, нахабно залишаючи собі все те, що у нас безоглядно випалювали.

Змагання до віднайдення всіх цих національних почувань, це є справді змагання за справжнє життя нації, себто за справу для нас найважнішу. Це змагання зустрінатиме на своєму шляху багато труднощів, бо чужі, ворожі руки встигли вже виховати покоління, ограбоване з усіх найбільших людських духових цінностей – національних почувань.

Але все ж ці почування є такі природні, такі нічим незаступні, що навіть диявольська большевицька пропаганда не могла вирвати їх цілком. При першому вільному віддиху ці почування спалахують знов і сповнюють душу – і в цій їх незнищимості запорука успіху всіх наших змагань. Ми ж всі знаємо, як часто рятували перед большевицьким терором комуністи, українці з походження, - інших українців лише з почуття навіть не зовсім усвідомленої національної

спільноти. Були випадки, що комуністи-українці, інтернаціоналісти по вихованню, вибухали гнівом, коли якийсь чужинець говорив їм про тотожність української та московської націй, з вродженого почуття національної окремішності. Знаємо, як швидко заприязнюються українці з двох різних світів, віднаходячи в собі спільну українську духовість.

Питання національної свідомості на Східній Україні є тепер дуже модним. Рожеві оптимісти твердять, що 98% українського населення почувають себе свідомими українцями в нашому розумінні цього слова. Чорні песимісти понуро пророкують, що в краю, де вже прищепилося сталінське “братерство народів”, національний світогляд буде видаватися диким божевіллям, а ті, що його несуть, будуть цілковито чужі на східних землях. Правда є безперечно десь посередині і наразі – мабуть ближча до поглядів песимістів.

20 років московської завзятої пропаганди не могли лишитися безслідно.

Але ті наведені приклади, ніколи невмирущих національних почувань, які не раз вибухали у найбільш несприятливих обставинах, є для нас запорукою швидкого зросту всіх тих почувань у відповідній атмосфері та в близькому співжитті з українцями з інших земель. Вогонь жевріє безперестанку, треба його лише роздмухати.

Про те, як той вогонь роздмухати і в який спосіб видобути нагору скарби української духовости, останній час теж багато говорять і дискутують, дораджуючи різні способи і методи підходу до українців зі Східної України. Річ зрозуміла, що культурно-освітні і пропагандивні справи будуть вирішувати фахівці, виготовляючи відповідні пляни в усіх ділянках. Але в нашому безпосередньому контакті з українцями зі східних земель, в розмовах з ними, не сміє бути ніякої уплянованої методи, ніякої системи, яка б нагадувала агітку.

Будемо самими собою, з усіма своїми поглядами, перед обличчям людеї своєї нації і хай в протилежність до забріханої большевицької пропаганди кожне наше слово буде непідробленою правдою, незалежно від того, чи ця правда усім буде подобатись. Ми ж

не йдемо накидати згори якусь нову ідею чужому середовищу. Лише зливаємось зі своїм народом, щоб спільними силами, великим вогнем любови, розпалити знов всі ті почування, які ніколи не загасали: почуття національної спільноти і гострої окремішности.

“Волинь”,

5 жовтня 1941 р.

БРАТЕРСТВО В НАРОДІ

Це була справжня оргія тріскучих слів і блискучих гасел.

20 літ вони тарахкотіли на наших землях, шаруділи, мов сухе листя, сипалися, мов соняшникове насіння, і – мов порожня луска з того насіння – засмічували нашу багату плідну землю...

Українська душа, тільки що збуджена, вільна й горда, як колись перед віками, довго відштовхувала й відганяла від себе все, що крутилося довкола неї, занесене чужим холодним вітром. Руки шукали своєї старовинної, з діда-прадіда зброї, щоб боронити лише власну батьківщину. Очі виглядали княжий владний знак Тризуба й свої прапори. А уста й вуха були приготовлені на один єдиний могутній клич: Слава Україні!

Але з півночі, з Москви, віяло, дмухало, курилося... Україну засипала справжня хуртовина чужих темних гасел. Вони летіли й плакатами приліпали до мурів наших міст, масними плямами стелились по великих і сірих, мов брудні обруси, часописах та розкочувалися довкола з уст надісланих невтомних промовців – накручених, мов патефон, чужою, ворожою рукою.

Їх було багато. Їх було сотні різних кличів, наказів, обіцянок! Ціла шоста частина світу корчилася, викривлювалася, згиналася від їхнього пекельного брязкоту, а ще більше від ніжно-приятельського шепотіння просто на вухо – з револьвером до грудей.

Їх було стільки, скільки може придумати підступна азіатська думка, що за всяку ціну хоче затроїти свого міцного й незламного ворога! Затроїти, щоб його вже неприємного ограбувати дощенту, забираючи собі не лише зброю з його безвладної руки, а й сорочку з його тіла. Але в цілому морі слів і гасел було одне, особливо страш-

не своїм медоточивим фальшем. Воно солодкими словами, мов липкими стрічками, охоплювало найбільш вразливі душі нашого народу. Охоплювало так, що тяжко було дихати в тих задушливих обіймах, якими стискав кожний вираз сталінського гасла дружби й братерства народів.

Боже мій, та це ж мусів бути рай, шляхетне співжиття народів, з яких кожний мав би право по своїй волі розбудовувати всі свої цінності, кожний мав бути рівним у великій дружній родині народів СРСР, де навіть найменші і найбільш замурзані діти не мали б ніколи діставати від більших братів штурханців, лише братерські поцілунки та червоні цукерки. Бо так голосило гасло!

Отже, українці, як і інші народи СРСР, запаморочені вже попередньою отрутою, мусіли прийняти і це божевілья. У тяжкому наркотичному дурмані декому справді почала ввижатися вільна квітуха Україна. Відвічний ворог обертався в приятеля, револьвер в його руці розпливався, робився непомітним, а стиснутий кулак видавався одвертою братерською долонею... І тоді брати з Москви і брати Бронштейни приходили і оббирали братів-українців до нитки. А найголовніше, оббирали завдяки медовому гаслу так, що й самим українцям це не сміло видаватися грабунком, лише ласкавим прийняттям подарунків від населення квітучої України, яка сама в подяку не діставала нічого, крім терору й голоду!

Це стало ясне й тим, що колись найбільше вірили. Тяжким зусиллям вирвалися з липкої сітки ворожих гасел кілька найліпших синів України. Вони твердо зрозуміли, що не може бути жодного братерства між споконвічно собі ворожими народами, лише єдине, нерозривне братерство крові, братерство в народі. Вони зрозуміли, що лише таке братерство pomoже відіпхнути чужу й ворожу ідею інтернаціоналізму і спертися на зроджений з глибини народу націоналістичний світогляд.

“Компартія стала собірателем руских земель” – твердо вирішив і сказав всій Україні бувший комуніст Микола Хвильовий, устами свого героя Карамазова. І від цього рішення він прийшов до другого: його батьківщину може врятувати лише український націоналізм, лише братерство крові.

Він, Хвильовий, так добре пізнав своїх “братів” з компартії, що не чекав доки вони пустять кулю в нього зі своєї конаючої руки за це рішення, а пустив її собі сам в чоло, яке воліло схилитися перед смертю з Божим судом, але не перед ворожими, розшифрованими гаслами.

Зате кулі з того револьвера не обминули його правдивих братів по крові – Влизька, Фальківського і сотні інших, які насмілилися виступити проти штучного братерства народів, во ім’я великого незнищимого братерства в народі, братерства крові. Ці стріли, які поцілили в саме серце України, що знов починало підозріло міцно битися, були сигналом для цілковитого розперезання червоної Москви. Починається новий період, неповторний в своїй нахабності.

Червона Москва, цей ніби рівний нам братерський нарід, починає творити культ московської душі, культ колишніх царських героїв, яких ще недавно опльовувала. Вона, захлинаючись від захоплення, говорить і пише про царя Петра, про старого Суворова, що бився в обороні царської Москви, про сотні інших, не советських, а московських героїв, і в той же час безоглядно вивозить і вистрілює всіх тих, хто хоче захвати свою українську душу і пам’ятає своїх українців-борців.

І – дивна річ – цей період, період найбільшого терору червоної Москви, знайшов признання у багатьох представників білої Москви – емігрантів. Відізналося віковичне братерство в народі. Московські емігранти у всіх закутках землі радісно спостерігали це знущання, хай червоної, але все ж Москви, над віковичним своїм ворогом – Україною. Таким незнищимим є те братерство крові! Воно ж змушувало цих емігрантів-москалів радіти, коли Бессарабія входила до СРСР, признавати йому бази в Дарданелях, бо відчувало, що це піде Москві, хай і червоній, але Москві! Це нам, всім українцям, відкрило очі раз назавжди. Всі побачили, що жодного інтернаціоналізму нема й не буде. Отже, можна лише служити якійсь нації, або чужій московській, або своїй – Україні.

І коли ми несемо ідею українського націоналізму на свої землі,

не сміє бути ні одного порожнього слова. Кожне гасло має вростати в нашу землю, а не засмічувати її порожньою лускою. Коли говоримо про національну спільноту, мусимо її відчувати. Так, як тепер понад усе мусимо відчувати нерозривний зв'язок крові – братерство в народі.

Ні, це не сміє бути те братерство, яке в середині нації не допускає вільної думки, яке безкарно дивиться на злочини, яке допускає до голосу найгірших. Але це братерство мусить цінити життя кожного українця, а тим більше тих, хто змагається за нашу батьківщину. Мусить уважати, щоб не пролити ні однієї краплини крові, яку вже так багато проливав ворог. Це братерство мусить завжди розкривати нам очі на те, що кожний вистріл в середині нації є найліпшою музикою для серця ворога, є для нього більшою радістю, ніж власний цільний вистріл, бо то є завжди музика, якої диригентом є він сам.

Так було й буде завжди! Коли на одному зі шляхів своєї батьківщини група румунів вбила в темну ніч свого національного борця Кодреану та його товаришів, то сьогодні світ знає, що це ворожа румунській нації думка всунула їм в руки братовбивчу зброю.

Але ми не сміємо допустити, щоб від українських рук в середині нації гинули наші герої, або й найсіріші наші брати. Не сміємо ні одного вистрілу, який належиться ворогам нашого народу, керувати в українські серця.

Тепер, як ніколи, ми мусимо змагатися за спільноту в нації і за братерство в народі. Але, йдучи за тими гаслами, ми повинні дбати, щоб вони були не лише “міддю бряцаючею”, а найглибшою правдою, для якої варто жити і вмирати.

*“Волинь”,
12 жовтня 1941р.*

ПРАПОРИ ДУХУ

Зрушилося з місця і починає валитися все. Валиться старий світ, падають мури міст і зотлілими ганчірками засипають ненависні червоні прапори. А разом з ними розсипаються усі ворожі нам закони і чужі накинуті нам форми, над якими ті прапори маяли. Все нове, все інше! Брами єдині, що донедавна були відчинені, назавжди завалені тяжким камінням власних розбитих мурів. Тими дорогами, до яких вони проводили, вже слава Богу, не йти нам ніколи. Слава Богу, бо всі ті шляхи, скільки їх було, провадили до одного Риму, до темної прірви, виритої ворожою московською рукою, на дно якої мала впасти українська нація. І, що найстрашніше – спадаючи, покалічити і забруднити до невпізнання своє духове обличчя.

Але від подиху буревійного вітру, тріснули, розчинилися інші брами і хвіртки, що стільки літ були замкнені на сто замків, за порушення яких завжди чекало одне й те саме: куля в чоло чи мандрівка в небажану далечінь. Та ось тепер багато з тих заборонених дверей відчиняється і закликає на нові, інші шляхи. Та, як це не дивно, знову перед кожним ходом чекає на нас небезпека. Небезпека вже не у вигляді чужої кулі чи ворожої руки, яка відштовхне тебе у закуток, далекий від твоєї мети, - лише велика небезпека від власного фальшивого кроку, який у мить розгубленості може скерувати на шлях інший, але теж чужий і ворожий для нашої нації.

Бо річ зрозуміла, що найлегше можна дістатися на ті нові дороги, які найближче лежать від старих. На дороги, де не треба зупинятися перед брамою, а можна ввійти відразу, зі всіма старими речами, лише поміченими новими, жовто-блакитними нитками. І зі старою азіатською, тріскучою зброєю перебраною з рук Москви, лише скерованою тепер проти неї самої. Але тим шляхом ми дійдемо туди ж, звідки вийшли. Треба за всяку ціну обминати ті широкі, розкриті двері і шукати правдивої великої брами, над якою віють непідроблені, не перелицьовані прапори нашого Духа і яка веде на широкий шлях відродження нашої нації.

Так, увійти до неї не легко. Перед нею треба обов'язково затриматися і скинути все, чим обдарувала нас московська рука. Перед

нею треба віднайти, одягнути свій власний, не з московського плеча одяг і взяти в руки свою, зовсім іншу міцну і шляхетну зброю. Але не жаліймо того, що нам треба буде скинути! Ми не сміємо мати в жодній ділянці духової творчості нічого, що б нам нагадувало підозрілі речі советського виробу. Бо це ж були будинки, які розліталися ще перед тим, як були добудовані. Одяги, де рукави були різної довжини, жіночі торбинки зі замками, які тріщали, як найбільші гармати. Все це була чужа бездарна творчість, яку накинула нам чужа рука не лише на щоденне життя, а – що далеко страшніше – і в мистецтво, і яку ми мусимо за всяку ціну відкинути якнайскоріше. Бо завдання нашого мистецтва – віднайдення не розплесканої пересічності, а правдивих глибин і висот української духовості і створення для них стрункої і незнищеної форми, яка б не нагадувала будинку, що може кожної хвилини завалитися.

Для цього треба обминати все, чим останні роки мусіла жити українська творчість під советами. Треба собі виразно усвідомити, що українське мистецтво ніколи не було й не сміє бути лише агіткою, хоча б і зверненою тепер проти нашого найбільшого ворога – Москви. Наше мистецтво не сміє користатися цими дешевими, оклепаними трафаретами, які залишила йому в спадщину настирлива Москва. Українське мистецтво не сміє бути тією м'якою, але “передовою” жінкою з творів Хвильового, що замість царського портрета вішає на те саме місце в тій самій рамі портрет Троцького, а пізніше – Сталіна. Ні, воно мусить на різні цінності визначати і різні місця.

Воно мусить завжди пам'ятати, що навіть найбільш блискуча агітаційна промова, виголошена промовцем перед масами, може не мати ніякої цінності, як літературний твір, що найбільш пекучі справи нашого життя, подані в їх сухій формі, належать до хроніки, а не до мистецтва. А найяскравіший плакат є лише плакатом, а не образом.

Українське мистецтво мусить собі яскраво усвідомити, що є багато речей і справ, потрібних нашій нації, якими має займатися наука, пропаганда, навіть поліція, але ні в якому разі мистецтво. Бо українське націоналістичне мистецтво, зокрема література, не є

безплідним мистецтвом, але в кожному разі також не приземною московською агіткою, виверненою лише не другим бік. Завданням українського націоналістичного мистецтва є виведення всіх тих цінностей, які б скріплювали, а не розслаблювали душу нації, як це робило мистецтво, накинуте нам згори.

Воно має відшукати всі ці великі почування, які намагався різними способами знищити наш ворог. Воно має дбати, щоб в душах нашого народу жило не голосне гавкання на ворога, - лише глибока, непримирима і творча ненависть до нього. І не солодка розчуленість над самими собою, а велика й мужня любов до своєї нації, до свого минулого, до свого народу і до всього великого і шляхетного, передусім до своїх героїв, яких так довго переслідував і замовчував ворог.

Українське мистецтво має підхопити і піднести високо прапори тих героїв, прапори найліпшого вияву нашої національної духовости. Бо це мистецтво має велике і прекрасне завдання: виховувати не держиморд царської Москви і не тріскучих політруків большевицької Москви, лише сильних і твердих людей української нації, що вміють жити, творити і умирати для своєї батьківщини.

“Волинь”,

16 листопада 1941р.

НАРОЗСТІЖ ВІКНА!

“Ви, звичайно, скажете, що я проповідую ідеологію нової буржуазії, - хай буде по-вашому. Але й буде по-моєму, *бо ми, - я й тисячі Аглай у спідницях і штанах, - не можемо далі жити без повітря”*.”

Коли б ці задихані слова вирвалися хрипким криком з блідих уст змученої робітниці, десь на “гнилому заході”, а вже звідти б долетіли в Україну і впали на сторінки “Вальдшнепів” Хвильового – все було б гаразд!

“Вальдшнепи” ще тоді ж, за большевицько-московської влади, радісно друкувалися б у тисячах примірників, - видання за виданням! Хвильовий може до останнього часу, доки його не вивезли б (а вивезли б напевно), - жив у атмосфері ласкавих поглядів і підкрес-

леної пошани. *Все йшло б звичайним шляхом українського мистецтва в ССРСР. Дорогою вгору – для слухняного мистця і вділ – для його творчості і його нації.*

Але справа власне в тому, що це говорила не робітниця з темних завулків вигаданого, неіснуючого “гнилого заходу”. Це кричала в білий день на соняшній пляжі струнка й міцна, “покликана до кипучої діяльності”, дівчина Аглая, громадянка найщасливішої країни в світі – ССРСР. Її свіжий молодий голос доконував чудес: він прорізував ту неймовірну задуху нового советського шаблону й старого невмирущого міщанства, що густою сірою ватою звисала над цілою “найвільнішою країною світу”. Вата та розбухала, розповзалася, затикаючи кожну щілину, до якої могло б вдертися свіже, яскраве повітря з-за меж ССРСР або заглянути здалека в весь хвилюючий стобарвний і стодзвонний світ!

Не дивно, що голос Аглаї залунав так дзвінко й так рішуче. В ньому бриніли шляхетним металом голоси тисяч інших “Аглай в спідницях і штанах”, тих нових людей нашого часу, що “мов гриби виростили коло комячейок”, хоч їх не помічалось...

Ані комячейки не могли їх прийняти до себе, ані вони не могли тіснитися в їх вузьких, точно вимірних рамках. Аджеж ті нові люди несли “вічний вогонь устремлінь”, несли свою справу великих почувань і бурхливих пристрастей. Все те, що не має виміру й обрахунку, що не підлягає статистиці й платні. Отже щось, що ніби не має ніякої реальної вартости, а помимо того, чи власне тому, творить найвищі цінності, зроджує правдиве мистецтво, правдивий великий стиль та - здобуває світ! І це *“щось” зветься не інакше, як романтика, романтика нації, романтика змагань, романтика життя!*

Романтика! Скільки уст погіржливо кривилося, промовляючи це слово, як символ безпорадності й безплідності, не відчуваючи його гострого й свіжого змісту! Скільки порожніх рук легковажно вимахувало при згадці про неї, не розуміючи, що лише вона, романтика, може вкласти у ті руки – творче натхнення, владний рух і тверду зброю. Бо це ж романтика дає усьому барву, ритм, запах і струнку пружність. Все те, без чого життя обертається в сіру задушливу вату,

яку прорізати може знов лише вона, гостра, як стилет, романтика нових людей нашого часу, що не зносять задухи, що всюди пробирають вікна, аби хлинуло п'янке повітря, аби перед очима розгорнулися обрії!

Ті, що тужили за романтикою, не раз не розуміли цілої її сили. Ті ж, що її нищили, розуміли ту силу у всій її могутній загрозовості, і – власне тому – нищили.

Большевицька Москва руйнувала в Україні все, що виростало вгору. Що рвалося за обрії. Вона розуміла, що великий стиль життя і великий стиль мистецтва творив би теж і велику культуру нації та поривав би до всього, що творило б її велич. Вона бачила, що українська душа не може витримати довго без широкого простору і глибокого віддиху. Про це кричав Хвильовий, про це кричали інші, хоч їх крик відразу затискала московська рука, розуміючи його небезпеку.

Молода поетка, Ладя Могілянська, кинула вірш, характеристичний для української молоді її доби:

*Рейки, чи морфій, чи шворка, чи куля –
Всі крізь життя несемо талісман такий!
Що ж нам робити, як ми не забули
Днів легендарних смішної романтики?*

Москва розуміла, що сотні тисяч українців, зокрема молодь, – стужені, часом навіть собі того не усвідомлюючи, за романтикою життя, за романтикою своєї нації.

І ледве зродиться така романтика, вона їх пірве і відірве від Москви – назавжди!

А тому, – хай живе сірість в Україні, хай усіх героїв українських і світових заступлять Ленін і Сталін, хай люди дивляться не вгору і не на далекий Захід, лише низько в землю і близько – на Москву! Бо якщо Україна розігнеться і буде дихати – вона буде жити! А цього Москва не могла допустити нізащо. Вона щільно забила вікна, в які міг би ввірватися вітер з заходу. Вона нищила всіх Хвильових і Аглай, що ці вікна прорубували. Вона притискала до землі, все, що в Україні рвалося вгору. І на ті зрівняні з землею місця висовувала постаті своїх московських Пушкінів, Блоків, Єсеніних.

Ці постаті, що виростали на могилах української культури, були єдиними, на які могла дивитися молодь СРСР взагалі і України зокрема. Отже, не дивно, що в уяві цієї молоді вони виростали майже на богів. Бо вікна на захід були щільно замкнені, власні велетні були притиснуті до землі, або й поховані під нею, а большевицька Москва з радісним улюлюкуванням допомагала зросту реалістичної творчості в Україні, творчості, що весь час дивилася лише собі під ноги і обхоплювалася болотом, творячи оди на честь вбивників своєї нації. Такого українського мистецтва жива душа молоді прийняти не могла. Бо це і не було українське мистецтво.

Правдиве українське мистецтво нищилось відразу в зародку, ледве воно заповідало стати великим. Отже, вибираючи лише між халтурою – з причепленою українською етикеткою – і єдиним приступним мистецтвом, мистецтвом ворожої Москви, молодь СРСР була змушена вибирати те вороже мистецтво і уявляти його єдиним, найліпшим, бо вибирати ж не було з чого!

А тут же близько, за стіною, лежав широкий прекрасний світ! За стіною голосно сміялося й плакало життя. І до самої України підповзали широкі дороги з далечини. На тих дорогах виринало безліч речей, безліч барв і запахів. Сотні мистців вибирали з них все найяскравіше і давали йому найдорогоціннішу форму. І сотні речей чекали, поки їх схопить і візьме собі українське мистецтво. Тут же за стіною, яку так хотіли розбити тисячі Аглай, крутилося вихром свіже повітря яскравих і міцних почувань. Воно не могло прорватися через запхані щілини, але воно билось у них невпинно. І ось – сталося! “Тисячі Аглай” можуть нарешті здійснити свою тугу: міцним рвучким рухом відчинити нарозстіж вікна, пити свіже, насичене бурею, повітря. Крізь ці вікна вони побачать далекі обрії, широкі дороги, по яких невпинно йде вперед правдиве непідроблене життя з усіма його прекрасними дарами, які даються – лише сміливим.

*“Волинь”,
15 січня 1942 р.*

РІВНЕНЩИНА В ЇЇ ЖИТТІ ТА ДОЛІ

“22 вересня 1941 року Олена Теліга була вже в Рівному. Це “місто непривітне між волинських піль” (Є. Маланюк) було не раз переходовим етапом у поході українських визвольних сил на Схід і у відступах на Захід... Тепер – це був найважливіший переходовий пункт у транспорті на Схід. Сюдою транспортувались люди, література і все інше” (О. Жданович . “На зов Києва”).

На відміну від багатьох осіб, які й справді тільки “переходили через Рівне”, для Олени Теліги (як, до речі, і для самого Олега Ждановича-Штуля) Рівне і Рівненщина стали не просто “переходовим пунктом”, а й вагомою часткою життя, творчості й боротьби. Про це відомо, зокрема, зі спогадів Уласа Самчука (“На білому коні” та “На коні вороному”), із праць сучасних дослідників. Я ж хочу акцентувати увагу на побуті Олени Теліги в період її перебування в Рівному.

За У. Самчуком, Теліга прибула в Рівне не 22, а 12 вересня, по обіді. Прибула “в товаристві Олега Штуля”, тобто згадуваного вже О. Ждановича. “Нашим гостям було одразу запропоновано місце в редакції, запрошено до мене на вечерю і влаштовано для Олени приміщення у нашому будинку на половині моїх господарів”.

Дата, названа Уласом Самчуком, таки точніша. Бо вже у газеті «Волинь» за 21 вересня 1941 року (число 4-а, надзвичайне видання) на першій сторінці читаємо публіцистичну статтю Олени Теліги «Перед брамою столиці». Та й у звичайному виданні «Волині» під цією ж самою датою бачимо матеріал Олега Штуля «Мартин Боруля» (Прем`єра Українського Драматичного Театру в Рівному). Отож Самчукові гості даремно хліба не їли, а одразу включилися в редакційну роботу.

17 жовтня 1941 року в листі до чоловіка Михайла Олена писала: “Я особисто своїм побутом тут задоволена. Я тут писала статті до “Волині”, познайомилася з редакторською працею..., я тут добре підживилася..., отже навіть хвилююся, що вже в мене

Олена Теліга

**НАЙГОСТРІШЕ СЛОВО —
УКРАЇНА**

Поезії

Ліза Лід

*Обкладинка першого видання творів Олени Теліги
в Україні*

спідниці затісні... Мої статті подобаються, мені багато людей казало, що часто питаються, чи в цьому числі є моя стаття, а я задоволена, що можу писати кожного тижня і “получається” не зле... Отже Рівне для мене було такою іділічно-гоголівською вставкою на моїй дорозі до Києва”.

“Ідилію” значною мірою забезпечували Анна та Дмитро Мучинські, у будинку яких квартирувала Олена. Господарі – люди працьовиті, хазяйновиті, патріотично налаштовані - створювали, як могли, домашній затишок для своїх квартирантів. Олена з першого ж дня прив’язалася до доньки Мучинських – гімназистки Галини, а та, у свою чергу, якимось враз прикипіла душею до “тьоті Лени”. Удвох вони часто засиджувалися біля фортепіано, обговорювали якісь свої спільні справи, а то й концертували для батьків, для “дяді Власа” та для гостей – адже в Самчука вечорами постійно збиралися журналісти, артисти, громадські діячі.

Родина Мучинських і досі береже найтепліші згадки про “тьотю Лену” та “дядю Власа”. Молодша дочка Мучинських Зоя Дмитрівна Цецик розповідає:

- Ми стільки років згадували “тьотю Лену”, але я навіть і не здогадувалася, що то була українська поетка Олена Теліга! А я ж у дитинстві ще приміряла й носила її капелюшки – адже Теліги залишили в нас чимало своїх речей.

Це тут, у Рівному, на Тополевій, 21, у кімнаті Уласа Самчука над канапою висіла бандура Михайла Теліги, яка в середині лютого 1942 року несподівано сама собою голосно зойкнула й трісла...

Відомо, що за життя Олени Теліги її твори окремою книжкою не виходили. Однак Олена планувала видати збірку поезій – це знаємо зі спогадів сучасників. Зокрема, Святослав Гординський розповідає, як у 1940 році така збірка вже й була підготовлена до видання. Але в останній момент в Олени Теліги виникла суперечка з видавцями. І хоч та суперечка була зовсім з іншого приводу, проте за наполяганням авторки рукопис її збірки було відкликано з друкарні. На жаль, другої такої нагоди видати свою книжку в Теліги вже не було.

Після загибелі О. Теліги Культурна Референтура Проводу ОУН

*Меморіальна дошка,
встановлена в Рівному по вулиці Соборній*

*Літературний музей
Уласа Самчука
в Рівному.
Фортепіано, на якому
любила грати
Олена Теліга*

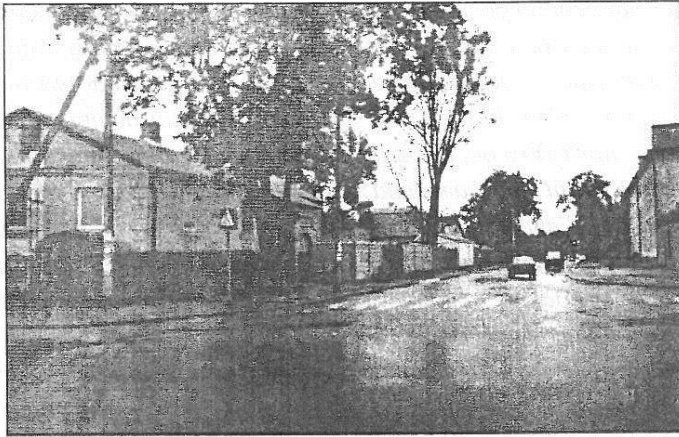
ухвалила видати збірку її поезій. Рукопис із 32 творів, що його мав при собі Олег Штуль-Жданович, було відправлено на Рівненщину, де його подальшою долею заопікувався професор Антін Барановський.

Про А. Барановського читаємо в Уласа Самчука ("На білому коні"), що той у жовтні 1941 року був секретарем Української Національної Ради, яка організувалася в Києві. А в 1942 році, за свідченням О. Штуля-Ждановича ("В ім'я правди"), він уже постійний представник ОУН при штабі Української Повстанчої Армії, яку очолював отаман Тарас Бульба-Боровець.

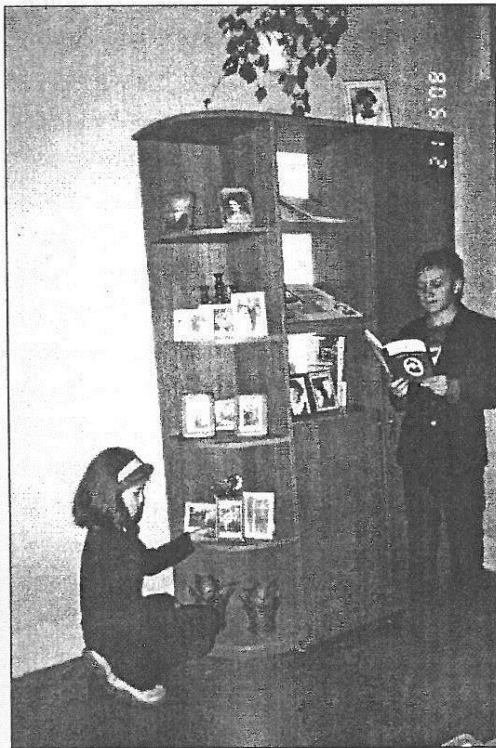
Отож Антін Барановський за погодженням з командувачем УПА мав видати збірку Олени Теліги в партизанській друкарні, яка діяла в одному з урочищ неподалік містечка Тучин. Діяла в добре обладнаному потайному схроні, випускаючи тисячі й тисячі примірників повстанських листівок і газет. Переглядаючи сьогодні в Рівненському облдержархіві продукцію тієї друкарні, не сумніваюся, що книга Олени Теліги тоді таки вийшла б у світ. Але то була війна, тож трапилося найгірше: Антін Барановський несподівано потрапив у більшовицьку засідку і в бою з чекістами - медведівцями (з якими, до речі, у повстанців тоді була угода про взаємний ненапад) професор загинув. Його потерту шкіряну течку з паперами, серед яких був і рукопис Олени Теліги, випадково знайшли селяни, зберегли й передали командувачеві УПА. Однак це вже було згодом. У 1943 році отаман Тарас Бульба – Боровець передав рукопис сотникові Олегу Ждановичу-Штулю, з яким майбутня книга пройшла крізь війну й німецький концтабір Заксенхаузен. Книга побачила світ аж у 1946 році далеко від України.

Через багато років після переказаних вище подій мені потрапила до рук упорядкована О. Ждановичем книга "Олена Теліга. Збірник", прекрасно видана коштом Українського Золотого Хреста у США (1977 рік. Детройт – Нью-Йорк – Париж). Читав і перечитував. І виник у мене задум видати поезії Олени Теліги в Україні – адже наближалось 50-річчя з часу героїчної загибелі поетеси.

Видавництво рівненських письменників "Азалія" тоді щойно

Вулиця Олени Теліги в Рівному

*Музейний куточок
Олени Теліги
в Рівненській
загальноосвітній
школі № 20*

робило свої перші кроки – не мали ми ні вміння, ні путнього паперу. Але знайшли благодійника, розжилися на обкладинку в місцевого художника – графіка Євгена Чорного та й видрукували у Млинівській районній друкарні книжечку “ Найгостріше слово - Україна “ накладом дві тисячі примірників. Раділи, звичайно: хай через п'ятдесят років, а перша книжка Олени Теліги в Україні вийшла таки на Рівненщині! Та ще й до ювілею наша письменницька організація встановила в Рівному меморіальну дошку на місці, де колись була редакція часопису “ Волинь “, у якій разом з Уласом Самчуком працювала Олена Теліга.

У містах і селах Рівненщини сьогодні є вулиці, шкільні музеї і куточки Олени Теліги. А в Рівному відкрито Літературний музей Уласа Самчука, в якому експонуються речі з квартири письменника. Серед них – і те фортепіано, за яким неодноразово сиділа Олена Теліга. Цікаві можуть навіть доторкнутися до його клавішів, які, здається, й досі березуть тепло її рук.

ЗМІСТ

Улас Самчук. <i>“Хтось незнаний нам шлях призначив”</i>	3
---	---

ПОЕЗІЯ

Пломінний день.....	12
Сонний день.....	13
Відвічне.....	14
Радість.....	15
«Я руці, що била, - не пробачу...».....	16
Літо.....	16
Поворот.....	17
«Сьогодні кожний крок хотів би бути вальсом...».....	18
«Моя душа й по темнім трунку...».....	19
Мужчинам.....	20
Сучасникам.....	20
Вечірня пісня.....	21
Чоловікові.....	22
Життя.....	23
Лист.....	24
Безсмертне.....	26
Неповторне свято.....	27
Вірність.....	27
Без назви.....	28
Подорожній.....	29
Відповідь.....	31
П'ятий поверх.....	32
Чужа весна.....	33
«Розцвітають куші ясмiну...».....	34
Танго.....	35
Козачок.....	35
Соняшний спогад.....	36
«Ніч була розбурхана і тьмяна».....	38

Чорна площа.....	38
«Махнуть рукою! Розіллять вино!».....	40
Напередодні	41
«Усе – лише не це! Не ці спокійні дні...».....	42
П'ятнадцята осінь.....	43
«Гострі очі розкриті в морок...».....	44
1933-1939.....	45
«Так кроки – нами зв'язані навік...».....	45
Засудженим	46

ПУБЛІЦИСТИКА

Перед брамою столиці.....	47
Розсипаються мури.....	49
Братерство в народі	52
Прапори духу.....	56
Нарозстіж вікна!.....	58

Євген Шморгун. Рівненщина в її житті та долі.....	62
--	-----------

Літературно-художнє видання

*Книжку підготовлено до друку
громадським видавництвом «Азалія»
Рівненської письменницької організації*

Редактор *Євген Шморгун*
Набір *Наталії Гришко*
Технічне оформлення *Наталії Романів*
Відповідальний за випуск *Володимир Лапсюк*

*Видано за сприяння депутата Рівненської обласної ради
Ярослава Євменовича Бараболі, обласної організації
Української Народної Партії (голова - депутат Рівненської
обласної ради Василь Михайлович Червоній)
та обласної організації Народної Партії (голова - народний
депутат України Микола Харитонович Шершун)*

Теліга Олена Іванівна.

Т - 313. Вітрами й сонцем Бог мій шлях намітив. Твори. - Рівне, 2009. -
72 с.

ISBN 978-966-8883-50-7

*Вміщені в цій книзі поетичні та публіцистичні твори це тільки
частка літературного доробку відомої української письменниці, яка в
роки минулої війни деякий час проживала в Рівному, співпрацюючи з
Уласом Самчуком у редакovanій ним газеті “Волинь”.*

ББК 84 (4 Укр) 6

*Підприємець Лапсюк В. А. Св. РВ № 30 від 08.06.2005 р.
33016, м. Рівне, вул. Шухевича, 18/89. Тел.: 23-17-09.*

*Здано до набору 19.11.2008. Підписано до друку 03.12.2008.
Формат 60x84/16. Папір офсетний. Гарнітура Times New Roman Cy.
Друк офсетний. Умовн. друк. арк. 4,5. Облік.-вид. арк. 3,5.
Наклад 500. Зам. 178. Ціна договірна.*

*Віддруковано ФОП Лапсюк В. А. Св. ВОО № 735606 від 09.02.2001 р
33016, м. Рівне, вул. Шухевича, 18/89. Тел.: 23-17-09.*

